

ІННОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

УДК 378.22:81` 246.2

Є. В. Венєвцева

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ КРОСС-КУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства в умовах глобалізації є інтеграційні процеси, орієнтовані на створення широкого спектру міжкультурної взаємодії людини. В результаті взаємопроникнення різних культур зростає мобільність населення, розширюються сфери його життєдіяльності та зайнятості, виникає потреба у встановленні особистих та ділових контактів з зарубіжними партнерами, що неодмінно призводить до виникнення єдиних економічних, релігійних, політичних, освітніх та інших комунікативних просторів.

Міжнародне співробітництво розширює сферу міжнаціональних відносин та міжетнічних взаємодій, що стимулює вивчення іноземної мови як засобу кросс-культурної (міжкультурної, полікультурної) комунікації. Необхідність знання іноземної мови є запорукою успішної адаптації людини до світових інформаційних процесів, повноцінного функціонування та засвоєння норм і цінностей як найважливіших орієнтирів суспільної діяльності людини. Потреба у проведенні комунікативно-мовленнєвої політики ставить перед педагогікою нові проблеми і завдання пов'язані насамперед із всебічним вивченням проблем білінгвізма (двомовності), становлення білінгвальної особистості та формуванням її білінгвальної компетенції.

Стрімкий розвиток науки, культури і освіти каталізує професійні і духовні запити особистості, які не можливо задовольнити без знання іноземних мов, що обумовлює неабиякий попит і соціальне замовлення на спеціалістів, які володіють мовою міжнародної комунікації (переважно однією з індоєвропейських мов германської гілки східно-германської групи). Підтвердження цьому знаходимо у національній рамці кваліфікацій, в якій зазначена вимога щодо „використання іноземних мов у професійній діяльності”, як основна складова комунікативного дескриптора, що відображає „здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання” [6]. У зв'язку з цим постає питання відповідності професійних та особистісних якостей, що формуються в процесі здобуття

вищої освіти тим, що прописані в Європейській та національній рамках кваліфікацій і сприяють підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці двомовних спеціалістів, які володіють рідною та іноземною мовами.

Поняття „білінгвізм” („індивідуальний білінгвізм”, „білінгвальність”, „двомовність”) найчастіше зустрічається у соціологічних, психологічних та лінгвістичних вченнях і безпосередньо пов'язане з цими науками. Однак зміст феномена білінгвізму остаточно не визначений. Зокрема, у словнику соціолінгвістичних термінів білінгвізм визначається як володіння двома різними мовами: своєю рідною мовою і ще однією на рівні, що забезпечує спілкування з представниками іншого етносу в одній чи двох сферах комунікації, як практика використання двох мов в одній мовленнєвій спільноті [10]. Ю.Д. Дешерієв під білінгвальністю має на увазі вільне володіння або просто володіння двома мовами; У. Вайнрайх та Є. М. Верещагін розуміють двомовність як практику наперемінного користування двома мовами.

У дослідженнях з проблем білінгвізму (У. Вайнрайх, Є. М. Верещагін, Г. М. Вишнеvsька, І. О. Зимня) розкриті сутність, зміст та види цього явища, наведені його класифікації на основі низки ознак, розглянуті лінгвістичні аспекти білінгвізму у зв'язку з проблемою відображення мовленнєвої картини світу у свідомості білінгвальної особистості (білінгва).

У працях, присвячених психології вивчення іноземних мов, висвітлені психологічні чинники становлення мовленнєвої особистості (Є. М. Верещагін, І. О. Зимня), засоби та механізми опанування другої мови, мотивація формування білінгвізма у вищих навчальних закладах та особливості його формування у дорослих.

Питаннями вивчення психолого-педагогічних передумов формування іншомовної компетенції як інтегративної якості особистості, що пов'язана з її здібністю та готовністю здійснювати ефективне спілкування на рідній та іноземній мовах, займались І. О. Зимня, О. Ю. Іскандерова та інші.

В своїх дослідженнях проблем білінгвальної освіти В. В. Сафонова, В. П. Фурманова фокусують увагу на діалозі рідної та іншомовної культур під час формування базових інтегративних та комунікативних вмінь міжкультурної взаємодії та спілкування.

В умовах інформаційного мультикультурного суспільства сприйняття і розуміння феномену білінгвізма є значно ширшим, що дозволяє стверджувати про його прояв не лише в межах двох споріднених мов, але й про розповсюдження білінгвізму на основі мови міжнародної комунікації. Це зумовлює необхідність уточнити зміст поняття „білінгвізм” і дати визначення ключовим термінам з проблеми: „білінгвальна особистість” та „білінгвальна комунікативна компетенція”. Отже, робоче визначення терміну „білінгвізм” у рамках даного

дослідження можна звести до володіння двома різними мовами і їх наперемінне використання на рівні, що забезпечує спілкування в одній чи двох сферах комунікації, в яких опановуються спеціальні знання засобами рідної та іноземної мов, формується полікультурна особистість та відбувається її інтеграція в загальноєвропейський та світовий культурний, інформаційно-комунікативний простір.

У визначенні „білінгвальної особистості” (білінгва) найбільш показовим, обґрунтованим і таким, що відповідає меті даного дослідження, є підхід Є. В. Слепцовой, яка зводить розуміння суті „білінгвальної особистості” до такого ступеня володіння двома мовами, який є необхідним для здійснення комунікації обома мовами; сформованості міжкультурної компетенції; білінгвальної мовленнєвої свідомості.

Найбільш містким і повним є визначення білінгвальної комунікативної компетенції як інтегративної якості особистості пов'язаної з її здібністю (володіння предметною та мовленнєвою компетенціями на рівні двох мов) і готовністю того, хто навчається (компетенції особистісного самовдосконалення) до реалізації ефективної міжгрупової та крос-культурної комунікації, як рідною, так і іноземною мовами [8].

В педагогічній науці поняття „білінгвізм” було заявлене у другій половині ХХ сторіччя [12]. Перші педагогічні дослідження феномену білінгвізма у сферах дошкільної, середньої та вищої освіти з'явилися у період соціального оновлення, прагнення до відкритого суспільства та інтеграції у європейський культурно-освітній простір. У педагогічних дослідженнях, спрямованих на виявлення умов, методів і засобів формування окремих компонентів білінгвальної культури реципієнтів навчання (дітей дошкільного віку, учнів молодшої, середньої, старшої школи та студентів вищих навчальних закладів) описані механізми переходу (переключення) з однієї мови на іншу та основи навчання іноземній мові в умовах білінгвізму; психолого-педагогічні передумови формування іншомовної компетенції (І. О. Зимня, О. Ю. Ісандерова); способи оцінювання білінгвальної комунікативної компетенції, залежність білінгвізму від умов опанування мови (Ю. Д. Дешерієв, А. Г. Ширін). Вивченням педагогічних теорій і методико-дидактичних засад двомовної освіти займалися У. Вайнрайх, Є. М. Верещагін, Г. М. Вишневська та інші. Основною характерною ознакою цих досліджень є те, що вони сфокусовані переважно на вивченні особливостей білінгвальної освіти реципієнтів навчання – дітей дошкільного, шкільного, підліткового та юнацького віку.

Той факт, що увага вчених сфокусована переважно на вивченні особливостей білінгвальної освіти реципієнтів навчання, дітей дошкільного, шкільного, підліткового та юнацького віку, не випадковий через перспективу їх особистісного і професійного становлення, зростання на тлі прискореного темпу розвитку соціально-економічних

процесів і, відповідно, підвищених вимог до конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів у галузі освіти. Відповідний рівень сформованості їх білінгвальної комунікативної компетенції має задовольняти особисті, навчальні і згодом професійні потреби у рамках крос-культурної комунікації.

Найбільш гостру потребу в опануванні і застосуванні іноземної мови відчувають майбутні викладачі гуманітарних спеціальностей, які постійно стикаються з необхідністю вирішення науково-методичних та організаційних проблем, пов'язаних з опрацюванням оригінальної іноземної літератури для написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт, підготовкою доповідей, статей та анотацій іноземною мовою, встановленням міжнародних зв'язків, участю у конференціях міжнародного рівня.

Однак, існує певний дисонанс між усвідомленням необхідності опанування і застосування майбутніми вчителями іноземної мови та реальними можливостями набуття або закріплення необхідних знань та практичних навичок, їх подальшою реалізацією в освітньому процесі. Так, теоретичний аналіз стану зазначеної проблеми у педагогічній теорії та практиці дозволяє виділити низку протиріч: між потребою суспільства у білінгвальних спеціалістах та відсутністю відповідного рівня сформованості білінгвізму як інтегративного особистісного утворення у студентів вищих навчальних закладів; між наявністю засобів та методів підготовки фахівців, що володіють іноземною мовою та браком або недостатнім рівнем сформованості білінгвальної культури особистості майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови; між освітньо-виховним потенціалом фахових дисциплін, що викладаються у вищому навчальному закладі та відсутністю або мінімальною кількістю програм та курсів, які дозволили б розвинути вже сформовані білінгвальні навички студентів та реалізувати їх на практиці з метою підготовки майбутніх білінгвальних спеціалістів до функціонування у крос-культурних умовах.

Педагогічній науці бракує досліджень і відповідно трактування понять „білінгвальна особистість майбутнього вчителя”, „білінгвальна культура особистості майбутнього вчителя”, „білінгвальна комунікативна компетенція майбутнього вчителя”, наукового обґрунтування педагогічних аспектів формування, критеріїв оцінювання рівня її сформованості та теоретико-методичних підходів до її розвитку, що обумовлює актуальність досліджень з теми. Залишаються недостатньо опрацьованими і розробленими питання структури і змісту білінгвальної комунікативної компетентності, її місця у спектрі базових і спеціальних (комунікативних) компетенцій, конкретного способу, педагогічних умов і науково-методичного супроводу процесу її формування та подальшої реалізації. Таким чином, проблема білінгвальної комунікативної компетенції студентів вищих навчальних закладів в освітньому процесі залишається невисвітленою, шляхи і

засоби її формування та реалізації недостатньо розроблені, незважаючи на передумови, що свідчать про її системний характер, теоретичну та практичну значущість.

Результати дослідження ступеня вивченості феномену білінгвізма у вітчизняній та іноземній науковій літературі виявили необхідність доопрацювання понятійного апарату з проблеми на основі систематизації, аналізу і синтезу педагогічних, соціологічних, психологічних та лінгвістичних особливостей розуміння ключового поняття „білінгвізм”: уточнення значення і змісту існуючих термінів („білінгвізм”, „білінгвальна особистість”, „білінгвальна комунікативна компетенція”); виокремлення і подальшого чіткого визначення тих, що були окреслені в ході дослідження явища білінгвізму в освіті („білінгвальна особистість майбутнього викладача”, „білінгвальна комунікативна компетенція майбутнього викладача”). Таким чином, вважаються доцільними подальше вивчення і розробка актуальних питань білінгвізму в освіті, як універсального феномену, який дозволить збагатити, урізноманітнити і прискорити розвиток теоретичних та прикладних аспектів педагогічної науки і стане базовим елементом розробки концептуальних засад та принципів створення моделі формування білінгвальної комунікативної компетенції у майбутніх викладачів.

Список використаної літератури

- 1. Вайнрайх У.** Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Зарубежная лингвистика. – М., 1999. – Вып. III. – 118 с.
- 2. Верещагин Е. М.** психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагин. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1969. – 159 с.
- 3. Вишневская Г. М.** Билингвизм и его аспекты / Г. М. Вишневская // Просодические аспекты билингвизма. – Иваново, 1992. – С. 3 – 14.
- 4. Зимняя И. А.** Педагогическая психология: учебник для вузов. / И.А. Зимняя. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – 183 с.
- 5. Искандерова О. Ю.** Теория и практика формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции специалиста] : дис. на получение степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / О. Ю. Искандерова. – Оренбург, 2000. – 376 с.
- 6. Пономаренко В. С.** Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні [Електронний ресурс] / Володимир Степанович Пономаренко. – Режим доступу : <http://competence.in.ua/supplement-d/3#post-title>
- 7. Сафонова В. В.** Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : „Истоки”, 1996. – 188 с.
- 8. Семенова Ю. Л.** Формирование билингвальной коммуникативной компетенции учащихся гимназии в условиях диалога культур [Електронний ресурс] : автореф. дис. на получение наук. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая

педагогіка, история педагогики и образования” / Ю. Л. Семенова. – Нижний Новгород, 2012. – 27 с. – Режим доступа до автореф. : www.nngasu.ru/science/dissertation_advice/avtoref_Semenova.doc

9. Слепцова Е. В. Педагогические аспекты формирования билингвальной культуры личности будущего учителя: дис. на получение степени канд. пед. Наук : 13.00.01 / Слепцова Евгения Викторовна. – Рязань, 2011. – 221 с. **10. Словарь** социолингвистических терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника: <http://sociolinguistics.academic.ru/50> **11. Фурманова В. П.** Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков [Электронный ресурс] : дис. на получение степени доктора пед. наук : 13.00.02 / Валентина Павловна Фурманова. — М., 1994. – Режим доступа до дис. : <http://www.dissercat.com/content/mezhkulturnaya-kommunikatsiya-i-kulturno-yazykovaya-pragmatika-v-teorii-i-praktike-prepodava> **12. Ширин А. Г.** Билингвизм: поиск подходов к исследованию в отечественной и зарубежной наук / А.Г. Ширин // Вестник Новгородского государственного университета. — 2006. – № 36. – С. 63.

Веневцева Є. В. Обґрунтування актуальності дослідження проблеми формування білінгвальності майбутніх викладачів в умовах кросс-культурних комунікацій

У статті наведено аналіз наявних в науковій літературі даних з проблеми дослідження феномену бilingвизма, бilingвальної особи і бilingвальної комунікативної компетенції. Намічені перспективи педагогічних досліджень з проблеми бilingвизма в освіті.

Ключові слова: кросс-культурна комунікація, білінгвізм, білінгвальна особистість, білінгвальна комунікативна компетенція.

Venevtseva E. V. Обоснование актуальности исследования проблемы формирования билингвальности будущих учителей в условиях кросс-культурных коммуникаций

В статье приведен анализ имеющихся в научной литературе данных по проблеме исследования феномена бilingвизма, бilingвальной личности и бilingвальной коммуникативной компетенции. Намечены перспективы педагогических исследований по проблеме бilingвизма в образовании.

Ключевые слова: кросс-культурная коммуникация, бilingвизм, бilingвальная личность, бilingвальная коммуникативная компетенция.

Venevtseva E. V. The Problem of Future Teachers' Bilingualism Formation in Cross-cultural Communications: Substantiation Study of Its Relevance

The present article deals with the analysis of the scientific information connected with the study of the bilingualism phenomenon, bilingual person

and bilingual communicative competence. The pedagogical research prospects for bilingualism in education are outlined for their further development.

Key words: cross-cultural communications, bilingualism, bilingual person and bilingual communicative competence.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Лобода С. М.

УДК [371.134+376.56]: 005.342 (045)

Л. В. Зданевич

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У СТУПЕНЕВОМУ ВНЗ ДО РОБОТИ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ

Соціально-економічний розвиток України, процеси глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства визначили принципово нові вимоги до професійної підготовки вихователів. Концептуальні положення сучасної педагогічної освіти, шляхи її модернізації відповідно до сучасних потреб особистості і суспільства визначені у Законах України „Про освіту” (1991), „Про дошкільну освіту” (2001), “Про вищу освіту” (2001), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Зважаючи на аналіз стратегічних напрямів реформування системи освіти, що розглядаються у фундаментальних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців В. П. Андрущенко, Г. О. Атанова, В. І. Бондаря, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, О. Г. Мороза, С. О. Сисоєвої, Д. В. Чернілевського та ін., можна констатувати, що пріоритетним завданням вищої освіти є підготовка фахівців нового рівня якості, які б відповідали сучасним вимогам суспільства, були спроможними швидко адаптуватися до швидкоплинних змін у професійній діяльності, володіючи уміннями впродовж усього життя самостійно поповнювати професійні знання та збагачувати власний професійний досвід.

Звичайно, підготовка педагогічних кадрів, у тому числі і педагога дошкільного фаху, передусім, повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. На цьому акцентують, розглядаючи проблеми удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах неперервної освіти, різних аспектів фахового становлення майбутнього вихователя, Л. В. Артемова, Г. В. Беленька, А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський, Н. В. Гавриш, Н. Ф. Денисенко, Є. Є. Карпова, К. Л. Крутій, О. Г. Кучерявий, І. О. Луценко, Н. В. Лисенко,